

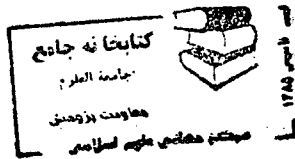

مرکز جهانی علوم اسلامی

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و معارف اسلامی

عنوان:

قصر نماز مسافر از دیدگاه شیعه

استاد راهنما:

حجة الاسلام و المسلمین آقای مسلم قلی پور گیلانی

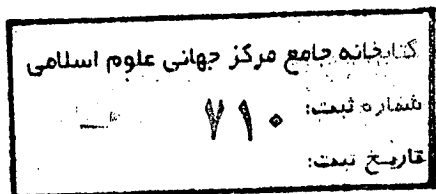
استاد مشاور:

حجة الاسلام و المسلمین آقای اسماعیل پور وهاب

دانش پژوه:

سید محمد جاوید حسینی

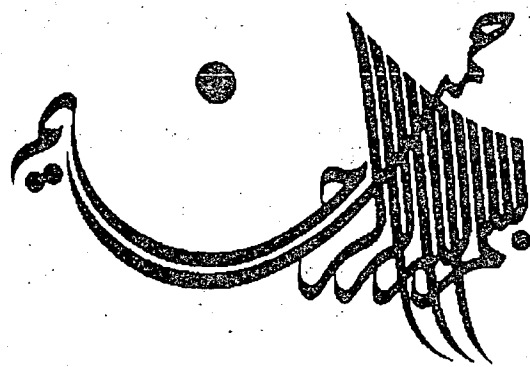
سال ۱۳۸۴

□ مسئولیت مطالب مندرج در این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

□ هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلاشکال است و نشر آن

در داخل کشور منوط به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است.

تقدیم:

تقدیم به پیشگاه مولایم:

علی (علیه السلام)

تقدیر و سپاس

مراتب قدردانی و سپاس فراوان از اساتید و مسئولین محترم مرکز جهانی علوم اسلامی بویژه بخش پایان نامه که با ایجاد این طرح مهم زمینه رشد و شکوفایی بیشتر توانائی‌های طلاب را فراهم نموده تا با استفاده از این بستر مناسب بر رشد استعدادهای خویش افزوده و منشأ خلق آثار تحقیقی ارزشمندی را فراهم آورند.

و نیز با تشکر از هدایت و راهنمایی‌های اساتید بزرگواری که در تهیه و تنظیم این نوشتار ما را یاری فرمودند.

چکیده

در تحقیق حاضر ابتدا دو مقدمه تحت عنوان «اهمیت نماز در قرآن و روایات» و «اهمیت بازنگری احکام با توجه به دو عنصر زمان و مکان» ذکر شده است.

آنگاه به بحث کلیات، تحت عناوین «مفهوم سفر»، «مفهوم قصر»، «ادله قصر نماز در قرآن و روایات» و «فلسفه قصر نماز» پرداخته ایم.

سپس متن تحقیق شروع می شود که تحت عنوان «شرایط نماز مسافر» در هفت قسمت بیان شده است. این هفت بخش هرکدام یکی از شرایط قصر نماز را بیان می کند.

اول: طی کردن مسافت معین که ما ثابت کرده ایم روایات از دو معیار هشت فرسخ و یک روز راه صحبت به میان آورده اند که به مرور زمان، یک روز راه بدون هیچ دلیل و مدرکی از کلام فقهاء حذف شده و معیار هشت فرسخ که مصداق یک روز راه است به عنوان تنها معیار سفر ذکر شده است. حال اینکه اصل، یک روز راه است. چنانچه از نظر لغت هم سفر به معنای «روز» است و قرآن هم تلویحاً اشاره به یک روز راه در حد اقل سفر نموده است.

دوم: قصد این مسافت از ابتدای راه و استمرار آن در طول راه.

سوم: عدم برخورد به قواطع سفر که عبارت از وطن، ده روز اقامت و سی روز اقامت در حال تردید باشد.

چهارم: مشروع بودن سفر به معنای عدم حرمت سفر، در این بخش هم قول شهید ثانی (ره) پذیرفته شده است که سفرهای حرام را منحصرأ در سفرهایی می داند که هدف از آن امری حرام باشد.

پنجم: جزء افراد خانه بدوش نباشد.

ششم: جزء افراد کثیر السفر نباشد، اعم از آنکه شغل او سفر باشد مثل مکاری یا لازمه شغل او باشد مثل معلمی که در شهری غیر از شهر سکونت خود مشغول به تعلیم است و یا به هر دلیلی زیاد سفر کند، مثل کسی که برای دیدن پدر و مادر خود هفته‌ای یکی - دوبار به شهر آنها سفر می‌کند.

هفتم: گذشتن از حد ترخص یعنی جایی که شرعاً اجازه قصر نماز و افطار روزه پیدا می‌کند.

در آخر هم دو قسمت به عنوان مؤخره ذکر شده‌اند تحت عناوین: نماز در اماکن چهارگانه که شهرهای مکه و مدینه و نجف و کربلا باشد که مسافر در این شهرها مخیر است بین قصر و تمام و همچنین افطار و روزه و دوم: رابطه بین نماز در سفر و روزه در سفر، که ثابت کرده‌ایم این دو ملازم هم‌اند مگر در مواردی که دلیل بر عدم تلازم داشته باشیم.

فهرست مطالب

- تقدیم
- تقدیر و سپاس
- چکیده

طرح تحقیق

- ۱ بیان موضوع
- ۲ اهمیت موضوع
- ۲ پیشنه تحقیق
- ۳ سؤالات تحقیق
- ۴ فرضیه
- ۴ روش تحقیق و جمع آوری اطلاعات
- ۴ چهار چوب زمانی و مکانی
- ۴ سرفصلها

مقدمه

- ۶ اهمیت نماز از دیدگاه قرآن و روایات
- ۹ اهمیت بازنگری احکام با توجه به دو عنصر زمان و مکان

فصل اول: کلیات

- ۱۷ مفهوم سفر
- ۱۷ الف: سفر در لغت

۱۹	ب: سفر در قرآن.....
۲۲	مفهوم قصر.....
۲۲	قصر در لغت.....
۲۳	دلیل اول: قرآن.....
۳۶	دلیل دوم: روایات.....
۴۳	فلسفه کوتاه گزاردن نماز در سفر.....

فصل دوم: شرایط کوتاه گزاردن نماز

۴۹	شرط اول: طی مسافت معلوم.....
۵۲	قول اول هشت فرسخ.....
۵۵	قول دوم هشت فرسخ یا یک روز راه.....
۵۸	قول سوم هشت فرسخ و یک روز راه.....
۶۲	قول چهارم یک روزه راه.....
۷۰	مبدأ مسافت.....
۷۰	۱- از درب منزل.....
۷۲	۲- از محدوده حد ترخص.....
۷۳	۳- آخرین محدوده شهر یا محل سکونت.....
۷۷	شرط دوم: قصد مسافت معلوم.....
۸۱	شرط سوم: عدم برخورد به قواطع سفر.....
۸۲	الف: وطن.....
۸۴	دلایل تمام خواندن نماز در وطن.....
۸۶	تعدد وطن.....
۸۷	وطن شرعی.....

- ب: قصد اقامت ده روز ۸۹
- ج: سی روز اقامت بدون قصد ۹۲
- شرط چهارم: سفر جزء سفرهای حرام نباشد ۹۳
- سفر برای صید ۱۰۴
- شرط پنجم: از افراد خانه بدوش نباشد ۱۱۰
- شرط ششم: کثیرالسفر نباشد ۱۱۴
- شرط هفتم: رسیدن به حد ترخص ۱۲۴

خاتمه

- الف: نماز در مکانهای چهارگانه ۱۳۶
- بخش اول: اثبات حکم ۱۳۶
- بخش دوم: موضوع حکم ۱۴۴
- ب: رابطه قصر نماز و افطار روزه در سفر ۱۵۰
- نتیجه گیری ۱۵۶
- فهرست منابع تحقیق ۱۵۸

طرح تحقیق

بیان موضوع

یکی از ضروریات دین مبین اسلام که به عنوان ستون دین مطرح شده است، نماز است.

اهمیت این فریضه در آیات قرآن و روایات معصومین علیهم السلام برکسی پوشیده نیست. به موازات اهمیتی که خود نماز دارد، یادگیری احکام مربوط به آن نیز بر هر مکلفی واجب بوده و بکارگیری آن ضروری است.

در میان احکام مربوط به نماز یکی از بخشهای مهم آن، احکام مربوط به نماز مسافر می باشد آنچه در مورد اتفاق همه علماء مذاهب اسلامی است، قصر نماز در سفر است؛ یعنی کوتاه کردن نمازهای چهار رکعتی به دو رکعت. اما در سایر مسائل، مثل شرایط نماز مسافر اختلافاتی دارند که در حیطه تحقیق ما نیست. آنچه ما مورد نظر داریم، نماز مسافر از دیدگاه شیعه اثنی عشری است.

از سوی دیگر و با ظهور انقلاب اسلامی ایران به رهبری حضرت امام خمینی (ره) بحث جدیدی در حوزه فقه و معارف اسلامی باز شد با عنوان «زمان و مکان و تأثیر آن در احکام» چنانچه بسیاری از بحثهای فقهی توسط فقها و محققین بازبینی شده و دریچه های جدیدی به سوی فقه گشوده شد.

این تحقیق تحت تأثیر فضای نقد و بررسی موجود در حوزه، و با در نظر گرفتن دو عنصر زمان و مکان، در پی آن است تا آراء فقها را در بوته نقد و بررسی نهاده و ادله هر کدام را جستجو کند. و در آخر رأی مدلل و مستندی را مطرح کند.

گرچند توان علمی نویسنده کمتر از آن است که در این راه قدم بر دارد، اما علاقه مفرط به این بحث و پاسخگویی به شبهات موجود در ذهن، پشتوانه‌ای شد برای تحقیق بیشتر و بهتر.

اهمیت موضوع:

اهمیت نماز مسافر در بین احکام مربوط به نماز و پیشرفت وسایل نقلیه و سرعت و سهولت در امر سفر در عصر کنونی، و ابتلای بیش از پیش مکلفین به این بخش از احکام، ضرورتی شد برای انجام این تحقیق.

در عین حال، شبهات موجود پیرامون نماز در سفر و رابطه آن با دو عنصر زمان و مکان و عدم وجود تحقیق جامع در این مورد، دلیل دیگری برای لزوم تحقیق در این موضوع شده است.

پیشنه تحقیق

بحث در مورد نماز مسافر، سابقه‌ای به قدمت تاریخ فقه دارد. کمتر کتاب فقهی است که در ابواب فقه نوشته شده باشد و در مورد نماز مسافر - هرچند مختصر - بحث نکرده باشد. علاوه بر آن کتابهای مستقلی هم در این موضوع نوشته شده است. همچون البدر الزاهر، تقریرات حضرت آیه الله منتظری از دروس آیه الله العظمی بروجردی و کتاب ضیاء الناظر از علامه محقق استاد جعفر سبحانی و...

اما تحقیق با رویکرد جدید و با در نظر داشتن دو عنصر زمان و مکان، فقط در حد چند مقاله در مجلات فقهی است مثل: مقاله حکم نماز و روزه مسافر در عصر جدید، احمد عابدینی (فقه شماره ۲۷، ۲۸) و مسافر از دیدگاه اسلام، احمد باقریان ساروی (فقه شماره ۱۳) و جزوه‌ای از محمدصادقی تهرانی با عنوان «نماز و روزه مسافر با وسایل امروزی» که در ده چهل - پنجاه نوشته شده است.

گستره این تحقیقات هم محدود به معیار سفر می‌باشد و متعرض سایر بخشها نشده‌اند. بنابر این می‌توان ادعا کرد تحقیق حاضر اولین بحث جامع در مورد نماز مسافر با در نظر داشتن دو عنصر زمان و مکان می‌باشد.

سؤالات تحقیق

- ۱ - مفهوم سفر و قصر به چه معناست؟
- ۲ - ادله قصر نماز در سفر کدام اند؟
- ۳ - فلسفه قصر نماز چیست؟
- ۴ - شرایط قصر نماز چیست؟
- ۵ - معیار سفر از نظر شرعی چیست؟
- ۶ - ابتدای مسافت در سفر از کجاست؟
- ۷ - قواطع سفر کدام اند؟
- ۸ - سفرهای حرام کدام اند، تعریف آنها چیست؟
- ۹ - حد ترخص در شهرهای کوچک و بزرگ چیست؟
- ۱۰ - نماز در اماکن چهارگانه (مکه، مدینه، نجف و کربلا) چه حکمی دارد؟
- ۱۱ - رابطه بین قصر نماز و افطار روزه در سفر چیست؟

فرضیه:

نماز مسافر در شرایط فعلی که سفرها سهل و آسان شده است با گذشته متفاوت است و نمی‌توان معیارهای قدیم را در مورد سفرهای امروز قائل شد.

روش تحقیق و جمع آوری اطلاعات کتابخانه‌ای و بارویکرد تحلیلی

چهار چوب زمانی و مکانی

از نظر زمانی تحقیق مربوط به زمان فعلی - عصر پیشرفت و سرعت - می‌باشد و از نظر مکانی، مربوط به مکان خاصی نیست.

سرفصلها:

مقدمات: الف: اهمیت نماز از دیدگاه قرآن و روایات

ب: اهمیت بازنگری احکام با توجه به عنصر زمان و مکان.

فصل اول: (کلیات)

۱- مفهوم سفر در لغت و قرآن

۲- مفهوم قصر در لغت و قرآن

۳- ادله قصر نماز در سفر در قرآن و روایات

۴- فلسفه قصر نماز در سفر

فصل دوم: (شرایط قصر)

۱- طی مسافت معین

۲- قصد سفر

۳- عدم بر خورد به قواطع سفر - وطن، ده روز اقامت و سی روز تردد.

- ۴- عدم حرمت سفر
- ۵- از جمله خانه بدوشان نباشد
- ۶- کثیر السفر نباشد
- ۷- رسیدن به حد ترخص

خاتمه

- ۱- نماز در اماکن چهارگانه
- ۲- رابطه قصر نماز و افطار روزه در سفر

مقدمه:

اهمیت نماز از دیدگاه قرآن و روایات

یکی از واجبات دین مبین اسلام، فریضه نماز است. اهمیت آن در قرآن پوشیده نیست، به گونه‌ای که در حدود صد بار از واژه «صلاة» و مشتقات آن در قرآن سخن به میان آمده است.

از جمله او صاف بندگان مومن^(۱)، پرهیزگار^(۲) و نیکوکار^(۳) اقامه نماز است و قرآن بارها و بارها پیروان راستین خود را به برپایی این فریضه الهی دعوت می‌کند^(۴) استعانت و مدد جویی از نماز، در مشکلات زندگی توصیه شده است که راهگشای انسان در گرفتاری هاست^(۵).

انبیاء بزرگ الهی در دعاهایشان از خداوند می‌خواستند تا خود و نسل شان را از جمله نمازگزاران قرار داده و آنها را در این راه توفیق و استعانت دهد^(۶). چه بسا مردان بزرگی که در اهتمام به نماز، هیچ کاری را بر آن ترجیح نداده و خداوند را به تحسین و داشته اند^(۷).

فلسفه نماز در قرآن دوری از گناه و نجات از گردابهای معصیت و فحشاء بیان شده و بزرگترین وسیله برای ذکر خداوند معرفی شده است،^(۸) که ثمره یاد خدا

۱- نساء، ۱۰۳ و مائده، ۵۵ و انفال، ۳ و توبه، ۷۱ و...

۲- بقره، ۲ و ۱۷۷

۳- لقمان، ۴

۴- بقره، ۴۳ و ۸۳ و ۱۱۰ و...، نساء، ۷۷ و ۱۰۳ و... (موارد بیش از آن است که ذکر شود)

۵- بقره، ۴۵

۶- ابراهیم، ۴۰

۷- عنکبوت، ۴۵

۸- نور، ۳۸

آرامش دل‌های ملتهب و اطمینان قلب‌های آشفته است^(۱).

برپایی آن وسیله نجات از آتش غضب خداوند و ترک آن موجب گرفتاری و ابتلاء به شعله‌های دوزخ است^(۲). فلاح و رستگاری در گرو اهتمام به این فریضه است^(۳) و سهل انگاری در اقامه‌اش، استحقاق عذاب را بدنبال دارد^(۴).

به فرموده اولیاء دین، نماز ستون دین^(۵)، سیره حسنه پیامبران^(۶)، بهترین و محبوبترین کارها در نزد خدا^(۷)، ریسمان تمسک اهل زمین به خدا^(۸) و باعث نزدیکی و تقرب مومنین به خدا^(۹)، پاک کننده و کفاره گناهان^(۱۰)، میزان سنجش اعمال بندگان^(۱۱)، نور دیده پیامبر اسلام^(۱۲) و اولین چیزی است که روز قیامت از بنده خدا بازخواست می‌شود^(۱۳).

قبولی سایر اعمال در گرو قبول نماز است و اگر نماز را قبول نکنند، به سایر اعمال رسیدگی نمی‌شود.^(۱۴)

فاصله بین کفر و ایمان نماز است^(۱۵) و ترک آنرا از گناه کبیره فحشا بدتر شمرده‌اند.^(۱۶) نماز نهر روانی است که نماز گزار هر روز پنج نوبت خود را در آن شستشو می‌دهد و روح و روان خود را از آلودگی گناه، پاک می‌کند.^(۱۷)

۱- رعد، ۲۸	۲- مدثر، ۴۰، ۴۳
۳- اعلی، ۱۶	۴- ماعون، ۷
۵- میزان الحکمة ج ۵، حدیث شماره: ۱۰۵۵۰	۶- مدرک قبلی، ۱۰۵۲۸
۷- مدرک قبلی، ح: ۱۰۵۴۵	۸- مدرک قبلی، ح: ۱۰۵۵۲
۹- مدرک قبلی ح: ۱۰۵۳۸	۱۰- مدرک قبلی، ح: ۱۰۵۶۲
۱۱- مدرک قبلی، ح: ۱۰۵۳۳	۱۲- مدرک قبلی، ح: ۱۰۵۳۵
۱۳- مدرک قبلی، ح: ۱۰۵۶۷	۱۴- مدرک قبلی، ح: ۱۰۵۶۸ و ۱۰۵۷۰
۱۵- مدرک قبلی، ح: ۱۰۶۹۲ و ۱۰۶۹۴	۱۶- مدرک قبلی، ح: ۱۰۶۹۸
۱۷- مدرک قبلی، ح: ۱۰۵۶۲ و ۱۰۵۶۴	

اگر نماز گزار آگاه به حال خود بود، که چگونه در هاله‌ای از جلالت و بزرگی قرار گرفته است، دوست نمی‌داشت سراز سجده بردارد. (۱)

نماز، نورانیت چهره انسانهای مؤمن و رمز رسیدن به تعالی و کلید درهای رحمت خداوندی است. (۲)

نماز، نردبان ترقی و اوج گرفتن به ملکوت است.

درخت پرشکوفه نماز، سایه ساری است که در خستگی‌های کویر، انسانهای درمانده و فرو رفته در سراپهای وَهْم و خیال را به سوی خود می‌خواند تا سایه مهر و محبت را در پناه امید و آرزو تقدیم قلبهای خسته کند.

زیستن در پناه نماز و مددجویی از دستان توانای او، صراط مستقیمی است که صاحبان نعمت پیموده‌اند و رشد و تعالی یافته‌اند.

چه پر معناست دست به آستان بی نیاز بر آوردن، عرض نیاز نمودن و از سر شوق گریستن؛ که در برابر هر قطره از جویبار این نهر روان، شعله‌های سرکش گناه، فروکش می‌کند.

و چه بلندست سر به خاک پای دوست سائیدن «سبحان ربی الاعلی» گفتن و پیمانانه ناقابل وجود را بر خاک درش ریختن.

ایستادن در محراب ابروانش و تماشای جمال دلربایش، طعم شیرین وصال را در کام تلخ شده از دوری و هجران می‌چشانند و مژده «ادعونی استجب لکم» را در گوش دل می‌نوازد.

نماز و این همه زیبایی ما را بر آن داشت تا قلم به دست گرفته و توان خود را در

۱- مدرک قبلی، ح ۱۰۵۷۸.

۲- مدرک قبلی، ح ۱۰۷۵۹ و ۱۰۷۶۰ و ۱۰۷۶۴.

راهش صرف کنیم.

یادگیری احکام مربوط به این فریضه الهی که از مورد ابتلاترین احکام برای مکلفین می باشد بر هر فردی واجب بوده^(۱) و بکارگیری آن ضروری است. از مهمترین بحثهای مربوط به احکام نماز، بخش نماز مسافر است که در عصر سرعت و ماشین و سهولت امر سفر، بررسی آن اهمیت دوچندان می یابد. هدف ما استنباط احکام نماز مسافر از آیات و روایات مربوط به آن، با توجه به عنصر زمان و مکان می باشد که بر اساس منابع شیعه اثنی عشری و اقوال و آراء فقهاء مذهب اهل بیت علیهم السلام خواهد بود.

اهمیت بازنگری احکام با توجه به دو عنصر زمان و مکان

از ابتدای آفرینش انسان و برای راهنمایی و به تکامل رسیدن او، برنامه زندگی - دین - به وی عرضه شده است. برنامه ای که از بدیهی ترین نشانه ها و لازمه های آن، هماهنگی با خواسته ها و احتیاجات فطری - روحی انسان می باشد. نوع انسان از فطرت همگون و یکسانی بهره مند است؛ به همین لحاظ از یک سری نیازهای ثابت نیز برخوردار می باشد. همانگونه که انسانهای اولیه، خواهان توحید و شناخت مبدأ و معاد و ارتباط با آفریدگار خود بوده اند، همین ویژگی در انسانهای امروز و فردا نیز وجود دارد. بنابراین او خواسته های ثابت و پایرجایی دارد که در هیچ شرایطی قابل تغییر نیست.

«فأقم وجهک للدين حنیفاً فطرت الله التي فطر الناس، علیها لا تبدل لخلق الله،

۱- توضیح المسائل، بحث تقلید، مساله شماره، ۱.

ذلک الدین القیم ولكن اکثر الناس لا یعلمون»^(۱) پس روی خود را به سوی دین متعادل بگردان که مطابق فطرت خدایی است، فطرتی که خدا بشر را بر آن فطرت آفریده و در آفرینش خدا تغییر و دگرگونی راه ندارد، این است دین مستقیم - استوار و متعادل - ولی بیشتر مردم نمی دانند.

فطرت همان ویژگی انسان است که دگرگونی در آن راه ندارد، هرچند گاهی غبار فراموشی و نسیان آن را می پوشاند، اما فطرت‌های بیدار در انسانها هوشیار، این خواسته‌های مشترک و ثابت را دارند.

بر همین اساس آنچه تأمین‌کننده سعادت آدمی است، اصول و معیارهایی ثابت است که همان معارف توحیدی می باشد و در گذر تاریخ و زمان، دگرگونی به خود راه نمی دهد: «إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ»^(۲)؛ همانا دین در نزد خدا تنها اسلام است. اما انسان در این خواسته‌های ثابت خلاصه نمی شود، بلکه در کنار حفظ این اصول از روحيات متفاوت و متحول و زندگی توأم با تغییر و تحول، برخوردار است که گذشت زمان و عبور تاریخ هر از چندگاهی رنگ و بویی بدان می دهد.

تحول دومین ویژگی و خصیصه وجود انسان است. از این رو می بینیم، شرایع الهی در کنار حفظ اصول و معیارهای ثابت و مشترک، تفاوت‌هایی هم دارند، که به موازات تغییر و تحولات موجود در زندگی، محیط و روحیه انسانها، پیش رفته و در حال «تحول» و به عبارت صحیحتر «تکامل» می باشد.

اسلام به عنوان آخرین و کامل‌ترین دین ارزانی شده بر انسان، علاوه بر دارا بودن اصول ثابت و مشترک با ادیان گذشته که همگون با فطرت آدمی است، دارای احکام